

CÎTEVA PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA MONUMENTELE EPIGRAFICE ALE COHORTEI I SAGITTARIORUM LA DROBETA

DE

DOINA BENEĂ

Între unitățile militare care au staționat în castrul Drobeta se numără și Cohors I Sagittariorum.

Prezența ei la Drobeta este documentată prin inscripții și tegule, în cea mai mare parte publicate¹.

Informații interesante asupra modificărilor suferite de structura cohorței în timpul staționării la Drobeta îl oferă un monument onorific din calcar, a cărui lectură este controversată, descoperit în anul 1928, în *retentura sinistra* a castrului. Partea superioară a monumentului este decorată cu un con de pin între două coarne curbate spre vîrf, la colțuri două rozete din cîte patru petale, între acestea un element floral stilizat. Materialul litic, foarte friabil, ca și textul parțial martelat fac ca inscripția să fie greu lizibilă. Cîmpul inscripției este mult adîncit dînd impresia unui monument refolosit. Literele vopsite cu minium sînt neglijent incizate (fig. 1).

Alexandru Bărcăcilă, editînd inscripția, propunea următoarea întregire: I[MP] CAES [M. ANT GOR/DIANO AV] G. PONTIF/MAXIMO TRIB. POT/COS.P.P. PROCOS/ COH I SAG[GOR⁵/DIANA] ∞ /EQVIIATA DEVO/ TA NVMINI MA/IESTATIQVE EIVS². Deci, inscripția ar fi dedicată împăratului Gordian al III-lea în anul 238, editorul bazîndu-se și pe faptul că apelativul *Gordiana* al unității mai apare menționat și într-o altă inscripție³.

O altă întregire a propus Gr. Florescu, întregire conform căreia monumentul ar fi fost dedicat lui Filip Arabul în anul 244: I[MP] CAES [M. IVL PHI/LLIPO A] VG PONTIF/MAXIMO TRIB POT/COS. P. P. PROCOS/COH I SAG [PHILIP⁵/PIANA] ∞ /EQVIIATA DEVO/TA NVMINI MA/IESTATIQVE EIVS⁴. Gr. Florescu pleda pentru această a doua întregire și datare a monumentului, considerînd că spațiul rezervat apelativului unității era mai mare, putînd deci cuprinde un

¹ CIL, III, 6279, 8018 = 1583; Al. Bărcăcilă, *Drobeta, aci Turnu-Severin*, Craiova, 1932; idem, *ArhOlt*, 13, 1934, 71–73, p. 99–100; idem, *SCIV*, 8, 1957, 1–4, p. 323–327; idem, *ArhOlt*, 17, 1938, 95–96, p. 41–42. O inscripție votivă, încă inedită se află în colecția Muzeului Porților de Fier.

² Al. Bărcăcilă, *op. cit.*; idem, *SCIV*, 8, 1957, 1–4, p. 323–329.

³ CIL, III, 6279.

⁴ Gr. Florescu, *SCIV*, 9, 1958, 2, p. 421–422.

număr de 11—13 litere, dar fără a insista asupra modului cum apar repartizate literele, atît în apelativul imperial al unităţii cît şi în titulatura lui Filip Arabul. Poate şi din această cauză, prima întregire a fost acceptată de toţi cercetătorii.

De aceea, considerăm necesară o reluare a lecturii. Primele două rînduri ce reprezentau numele împăratului au fost parţial martelate; în r. 1 nu se poate citi clar decît prima literă I (de la IMP), cuvîntul CAES, partea superioară a literei M; capătul hastei superioare a unui I, cea de-a doua parte a rîndului este radiată (avînd în vedere materialul litic, poros cu multe orificii, urmele literelor nu se mai văd). În rîndul 2 apare prima literă, P, şi partea inferioară a literei F (hasta verticală şi prima hastă orizontală), apoi, după un spaţiu relativ mare se văd urmele literelor CTO; AVG (A şi V în ligatură) PONTIF. În r. 3—4 textul este intact. În r. 5 COH I SAG, apelativul imperial este martelat; se observă capătul de jos al hastei literei P, apoi 3 puncte colorate cu minium marchează capetele de jos ale unor haste verticale. Urmează un spaţiu în care pot intra, ţinînd seama de caracterul scrierii, două litere; ultima din rînd arată clar bucla unui P ce depăşeşte marginea inscripţiei. În rîndul 6 se mai văd din prima literă capătul inferior al unei haste verticale, capătul superior al hastei unei alte litere, apoi spaţiul rezervat unei litere; în sfîrşit, o bară oblică legată cu hasta verticală a literei N; din ultima literă se vede clar hasta oblică din dreapta a lui A. După aceste 5 litere pînă la semnul pentru *milliaria* al unităţii este un spaţiu gol în care nu apare scrisă nici o literă; piatra este netedă, ceea ce arată că în această porţiune nu a fost nimic scris. În rîndul 7, în EQVIIATA primul I este redat sub forma unui I dintr-o greşală de lapicid. Textul probabil al inscripţiei este următorul: I[MP(eratori)] CAES (ari) M(arco) I[VL(io) PHILLIP/P(o) P(io) F(elici) [INVI] CTO AUG(usto) PONTIF(ici)/MAXIMO TRIB(unicia) POT(estate)/CO(n)s(uli) P(atri) P(atriciae) PROCO(n)S(uli) COH(ors) I SAG(ittariorum) [PHILLI]P⁵/PIANA /FQVIIATA DEVO/ TA NVMINI MA/ IESTATIQUE EIVS.

Formula de încheiere a inscripţiei *devota numini maiestatique eius*, intrată în uz încă din timpul Severilor, este folosită cu deosebire spre mijlocul secolului al III-lea al e.n., exprimînd o tendinţă de divinizare a casei imperiale⁵. Stilul destul de neglijent al grafiei inscripţiei, datează monumentul la mijlocul secolului al III-lea e.n., putînd fi dedicat atît lui Gordian al III-lea cît şi lui Filip Arabul. Un argument în sprijinul ipotezei noastre îl oferă comparaţia cu celelalte inscripţii din Dacia dedicate celor doi împăraţi.

Numărul inscripţiilor dedicate lui Gordian al III-lea de oraşele şi unităţile militare din provincie se ridică la 14: Napoca, Apulum, Ulpia Traiana Sarmizegethusa, Potaissa, Romita, Bologa, Ampelum, Drobeta⁶. Faptul că numele unui împărat este martelat într-o inscripţie denotă că a suferit *damnatio memoriae*; or, la nici una din aceste inscripţii numele împăratului nefiind martelat, ar însemna ca monumentul nostru să fie

⁵ Duncan Fishwick, JRS, 59, 1969, p. 87.

⁶ Pentru bibliografie, vezi N. Gudea, ActaMN, 9, 1972, p. 413—421.

singurul de acest fel. În plus, la Drobeta mai apare o inscripție, de data aceasta votivă, dedicată de aceeași unitate lui Mars Gradivus, Cohors I Sagittariorum avînd epitetul *Gordiana*, care însă nu e martelat. Credem că epitetul *Gordiana de* pe altarul votiv l-a determinat pe Alexandru Bărcăcilă să prefere întregirea pe care a propus-o inscripției în discuție și să *insiste* asupra acestui apelativ deja cunoscut al unității.

Memoria lui Gordian al III-lea nu a fost damnată de către senat, tradiția istorică romană îl învinuiește pe Filip Arabul că l-ar fi omorît; azi se știe însă din inscripția de la Persepolis ⁷, că acesta a murit în lupta cu regele Sapor al perșilor. În schimb, după moarte, în 249, Filip Arabul a suferit *damnatio memoriae*. Situația inscripțiilor din Dacia dedicate lui Filip Arabul este diferită. Se cunosc pînă acum circa 12 inscripții dedicate împăratului sau casei imperiale de conducerile unor orașe sau de unități militare cu apelativul imperial *Phillippiana*: Napoca (2) ⁸, Porolissum (3) ⁹, Micia (2) ¹⁰, Sarmizegethusa (2) ¹¹, Romula (2) ¹², Slăveni ¹³. Dintre aceste inscripții, cele provenind de la Porolissum, Romula și Sarmizegethusa (1) au apelativul imperial, numele împăratului și al casei sale, martelate ¹⁴.

În acest context inscripția de la Drobeta poate fi atribuită lui Filip Arabul. Dacă presupunem că pe altarul votiv din timpul lui Gordian dedicat lui Mars Gradivus au fost trecute toate apelativele unității și între acestea lipsea cel de *equitata*, putem deduce că acest epitet i-a fost atribuit abia din timpul lui Filip Arabul, de cînd datează inscripția de care ne ocupăm.

Titulatura împăratului în cea mai mare parte nemartelată, TRIB. POT. COS. PP. PROCOS, datează inscripția noastră în primul an al domniei lui Filip Arabul, în 244/245. Conform obiceiului, la urcarea pe tron în anul 244, împăratul a fost investit cu puterea tribuniciană, care era apoi reinnoită în fiecare an; cel de-al doilea consulat, împăratul l-a avut abia în anul 246 e.n.

Această inscripție ne atestă un alt apelativ imperial al cohorței I Sagittariorum, acela de *Phillipiana*.

O cercetare a tegulelor cohorței I Sagittariorum din castrul de la Drobeta a relevat 3 tipuri de ștampile. Ștampilele au în majoritate cartușul simplu, sau în *tabula ansata* ¹⁵.

⁷ *Res gestae divi Saporis*, cf. V. Iliescu, SCIV, 22, 1971, 3, p. 441.

⁸ C. Daicoviciu, Dacia, 7-8, 1937-1940, p. 312-313.

⁹ CIL, III, 7638; C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 329-330.

¹⁰ CIL, III, 1379, 1380.

¹¹ CIL, III, 7903; I. Piso, *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 301-308.

¹² D. Tudor, OR³, SE, 82-84; CIL, III, 8031, 8047.

¹³ D. Tudor, *op. cit.*, nr. 450.

¹⁴ În lapidariul Muzeului Porților de Fier există un monument de marmură bine păstrat, cu cimpul inscripției complet martelat; doar în ultimele trei rînduri se poate observa clar IPPO DEVOTA NVMINI/MAIESTATI QVE EIVS.

¹⁵ În clasificarea ștampilelor cohorței I Sagittariorum am grupat tegulele după tip și variante. În prima categorie sînt grupate ștampilele care prezintă un anumit fel de abreviere al numelui cohorței și deci și un număr de litere, iar în al doilea mici modificări care se

TIPUL A

1. COH I SAG (fig. 2/1) (Cartuş simplu) L = 13 cm, hl = 2,5 cm ;
cf. Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale*, I, 1902, p. 362.
2. (fig. 2/2) fragment, hl = 3 cm. Ligatură OH. Inv. II 7942.
3. (fig. 2/3) L = 15 cm, l = 4,4 cm, hl = 1,9 – 2,2 cm. Inv. II 7363.
4. (fig. 2/4) fragment, hl = 1,7 cm. Inv. II 9198.

TIPUL B

1. CIS ∞ (fig. 3/1) fragment (cartuş simplu) l = 3 cm, hl = 2 cm ;
cf. Al. Bărcăcilă, *Une ville ...*, pl. X/19 ; idem, *Drobeta, azi Turnu-Severin*.

TIPUL C

1. COH I SAG ANT (fig. 3/2–3) (*tabula ansata*). L = 11,5 cm ; l = 4 cm, hl = 2,2 cm ; cf. A. Bărcăcilă, *op. cit.* ; în plus, Inv. II 7165 etc.
2. COH I SAG A ... CIL, III, 8074, 23 ; Gr. Tocilescu, *Monumente ...*, p. 353¹⁶ (fig. 3/4–5).

Cele mai numeroase ștampile sînt cele ce apar în forma simplă COH I SAG : Coh(ors) I Sag(ittariorum). Ștampila CIS — tipul B — este o descoperire singulară pînă în prezent. Ștampila fragmentară prezintă în urma literei, semnificînd numele unității, începutul semnului grafic ∞ , calificativ ce poate să reflecte situația de fapt a unității în momentul fabricării acestor cărămizi.

Fiind deocamdată singura ștampilă de acest fel, avansăm ipoteza cu cuvenitele rezerve. Tipul C : COH I SAG ANT(oniniana) este și el atestat printr-un număr apreciabil de cărămizi. Alexandru Bărcăcilă, publicînd o astfel de ștampilă n-a observat ligatură celor trei litere ANT, considerînd că reprezintă litera M, adică M(illiarie), lectură ce s-a încetățenit în literatura de specialitate. O serie de cărămizi aflate în depozitul muzeului, sub forma prezentată în tipul C 1, fac indubitabilă lectura propusă. Ar însemna că unitatea auxiliară a primit apelativul *Antoniniana* probabil de la împăratul Caracalla (211–217 e.n.). ANT, prescurtarea adăugată numelui unității militare, nu poate fi interpretată în nici un caz drept numele unui cărămidar al unității, Antonius (?), întrucît acest lucru nu se întîlnește la auxiliile romane.

Menționarea pe ștampile a apelativului imperial, alături de numele unității este un fenomen mai rar întîlnit la trupele auxiliare. Analogii apropiate se găsesc la unitățile din Pannonia : *cohors VII Breucorum* (cu sediul la Lugio) are pe ștampile și acest epitet sub forma ANT(oni-

observă la forma și dimensiunile literelor. Uzităm următoarele dimensiuni : L = lungimea cartușului, l = lățimea, hl = înălțimea literei. Alte două tipuri de ștampilă ale acestei unități au apărut în castrul de la Tibiscum COH I S(agittariorum) și C(ohors) I S (agittariorum), cf. M. Moga — I. I. Russu, *Lapidariul Muzeului Banatului*, Timișoara, 1974, p. a 2, nr. 55 a, b.

¹⁶ Mulțumim și pe această cale d-nei Em. Doroțiu-Boilă pentru permisiunea de a consulta în fișierul d-sale cărămizile cu ștampile Coh I Sagittariorum aflate în colecția MNA. Tipul COH I SAG A în forma publicată de Gr. Tocilescu reprezintă de fapt începutul ligaturii celor trei litere ANT.

I. JAES...
 ...PON...
 M...MUT. IB POI
 CI S P P P R C COS
 COH I SAC P...LP
 ...VA
 EOVIAT DEVO
 ...NV. MINIMA
 IESIATIOVE EIVS
 ♡ ♡

Fig. 1. Monumentul epigrafic dedicat lui Filip Arabul.

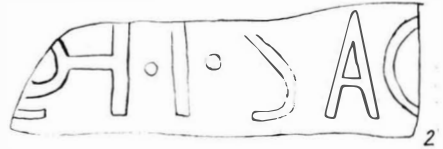
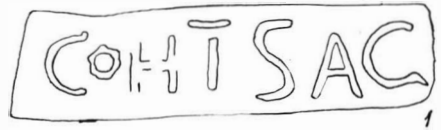

Fig. 2. Ștampile ale coh I Sagittariorum (scara 1/1)

Fig. 3. Ștampile ale coh I Sagittariorum Antoniniana (scara 1/1).

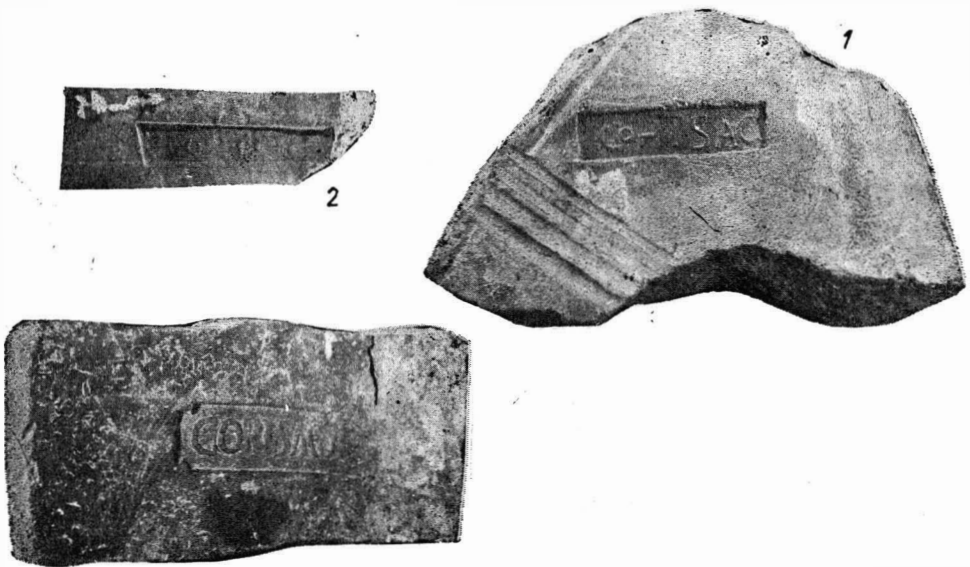

Fig. 4. Ștampile ale coh I Sagittariorum (1,2) și coh I Sagittariorum Antoniniana (foto).

niana)¹⁷; cohors I Campagonum sau Campestris (Aquincum, Bononia, Zemun, Sirmium) au ștampile sub forma COHICANT¹⁸; la Cornacum (Sotin), ștampile *e (ohors) prima Aur(elia) D(ardanorum) Ant(oniniana)*¹⁹.

Recent, în Dacia, apelativul *Antoniniana* a apărut pe o cărămidă ștampilată din castrul de la Feldioara. Unitatea militară atestată de ștampila COHNUMANT a fost identificată de I. Pop, cu cohors II Flavia Numidarum²⁰.

Faptul că formei inițiale a ștampilelor trupei COH I SAG, i se adaugă pe rînd cînd semnul grafic ∞ (?), cînd ANT, Ant(oniniana), se poate datora momentului anume cînd unității i s-au conferit acestea, fără a fi obligatoriu ca ele să fie menționate tot timpul după primirea acestor calificative.

În concluzie, în timpul staționării îndelungate la Drobeta, Cohors I Sagittariorum a fost distinsă cu trei apelative imperiale: *Antoniniana*, *Gordiana* și *Philippiana*.

W. Wagner datează toate atestările cohortei I Sagittariorum la Drobeta în secolul al III-lea²¹. K. Kraft consideră același lucru privind inscripțiile acestei unități²². Este foarte dificilă stabilirea datei cînd această unitate a venit la Drobeta, întrucît săpăturile de mare amploare efectuate în ultimii ani de Grigore Florescu, R. Florescu, M. Davidescu nu au fost încă publicate, așa încît pentru multe cărămizi ștampilate nu se cunoaște clar contextul arheologic în care au fost descoperite. Sînt atestate la Drobeta vexilații din legiunile: IV F(lavia) F(elix), VII C(laudia) p(ia) f(idelis), V Macedonica; cohortele: II Hispanorum, III Brittonum etc. care participă la lucrările de construcție a podului. Apoi, în prima jumătate a secolului al II-lea apar menționate în inscripții și ștampilele: cohors I Antiochensium²³, cohors I Cretum²⁴, cohors III Campestris²⁵, unități care sînt atestate apoi într-o diplomă militară din 160, ca făcînd parte din armata Moesiei Superioare²⁶. Orice încercare de a stabili timpul cînd aceste unități militare au staționat la Drobeta este ipotetică. Cohors I Sagittariorum a fost adusă la Drobeta probabil

¹⁷ M. Mirković, Sirmium, 1, 1971, p. 31–32. O ștampilă a acestei unități se păstrează și în Muzeul Porților de Fier. COH VII BR ANT (ANT în ligatură). Locul de descoperire al piesei după registrul de inventar este Drobeta; dar avem rezerve în acest sens.

¹⁸ J. Szilagyi, DissPann, 1, 1933, XX IV, 46; M. Mirković, *op. cit.*

¹⁹ J. Klemenč, *Limes u Donjoj Panonji*, L.u.J., Beograd, 1961, p. 21.

²⁰ I. Pop, *Castrul roman de la Feldioara-Făgăraș*. Comunicare ținută în februarie 1974 la Sesiunea de comunicări științifice a Institutului de arheologie București.

²¹ W. Wagner, *Die Dislokation der römischen Auxiliärformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien, von Augustus bis Gallienus*, Berlin, 1938, p. 182–183.

²² K. Kraft, *Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten am Rhein und Donau*, Berna, 1951.

²³ Al. Bărcăcilă, *Une ville daco-romaine, Drubeta*, București, 1938, p. 13; Gr. Florescu, RIR, 3, 1935, p. 35.

²⁴ Al. Bărcăcilă, *op. cit.*, p. 35; idem, *Drobeta, azi Turnu Severin*, p. 5 (ștampila COH I. CRE (tum).

²⁵ CIL, II, 14216, 10; 14216, 11; Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore*, București, 1942, p. 17. Cele două inscripții funerare menționează soldați ai cohortei la Drobeta. Nu există cărămizi cu ștampila acestei unități.

²⁶ CIL, XV, 111.

în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n., dar deocamdată nu există o dovadă certă înainte de Septimius Severus.

Două inscripții ar putea fi datate în secolul al II-lea e.n. Una este inscripția funerară a lui Iulius Herculianus și a familiei sale în rîndul căreia apare un soldat, Aurelius Iulius ²⁷. A doua inscripție a fost descoperită în pavajul frigidariumului termelor romane, cu ocazia săpăturilor efectuate de Al. Bărcăcilă ²⁸. Aceste două inscripții sînt singurele cu caracter privat ce menționează cohors I Sagittariorum, cu titulatura în forma ei simplă, asemănătoare celor din primele tipuri de ștampile și care s-ar putea data în ultimele decenii ale secolului al II-lea e.n.

Identificarea garnizoanelor acestei unități în cursul secolelor I—II e.n. ar fi putut constitui un punct de reper; din păcate și aici informațiile sînt destul de sărace. O cohortă I Sagittariorum este atestată la mijlocul secolului I e.n. la Bingen în R. F. Germania prin cîteva inscripții funerare ²⁹. Unitatea este formată din orientali sirieni. Spre sfîrșitul secolului I e.n. unitatea a părăsit acest teritoriu, fiind retrasă poate pentru scurt timp în Pannonia sau Moesia, de unde a participat apoi la războaiele împotriva dacilor.

O descoperire epigrafică recentă pare să-i ateste prezența la Tibiscum. În acest castru săpăturile arheologice au dat la iveală un altar dedicat lui Marcus Aurelius în anul 165, de Cohors I Sagittariorum ³². În inscripție numele unității apare scris simplu, fără nici un epitet. Prezența în castru a unor ștampile COH I S și C I S (vezi mai sus) nu face decît să confirme o staționare a acestei unități la Tibiscum în timpul lui Marcus Aurelius, nefiind exclusă nici posibilitatea participării la vreo expediție în această parte a Daciei ³¹.

Cît timp a staționat cohors I Sagittariorum la Tibiscum, nu se poate stabili, întrucît inscripțiile și ștampilele atestă prezența aici a încă trei unități auxiliare: cohors I Vindelicorum, numerus Palmyrenorum Tibiscensium, numerus Maurorum Tibiscensium. Prezența coortei în acest

²⁷ CIL, III, 8018 = 1583, descoperită în cetatea Gradeșului de către C. Bolliaç în 1869 și nu la Balotești cum se crede. A fost comentată de V. Christescu, *Cîteva observațiuni asupra unei inscripții romane din Drobeta, Pitești*, 1929, p. 1—8 DM/Iul(ius) Herculianus/dec(urio) scol(ae) fab(rum) I[m]mag(inifer) vix(it)ann(is)LXXX, Iul(ia) Viv(enia) coni(us) Iul(ius)/Marcianus fil(ius) im/mag(inifer) scol(ae) fab(rum) vix(it)ann(is) XVII Aur(elius) Iul(ius) mil(es) c[oh]or(tis) I Sag(ittariorum) im/mag(inifer)vix(it) ann(is) XXX Iul(ius)¹⁰ Marcellinus fil(ius)/vexil(larius) scol(ae) fab(rum) vix(it)ann(is) XXVI. Iul(ia) Ma/rcia fil(ia) vix(it) /ann(is) XIV Iul(ia) Fr¹⁶aclia fil(ia) vix(it)/ann(is)VIII Iul(ia)/Marcellina nep(tis)/vix(it) ann(is) IIII Viv(enia) mater se viva f(ecit²⁰)⁹.

²⁸ Al. Bărcăcilă, AO, 17, 1938, 95—96, p. 41—42; D. Tudor, OR³, SE, 58: Aureltis Me/rcurius milis c(ohor)tis P(rimae) Sagitt(ariorum) in/figlinis magister super mi/lites LX scripsit/Aurelius Iulianus/milis co[ho]rtis), prima(e).

²⁹ CIL, III, 7513, 7514, 11962 a, 7515; vezi și K. Kraft, *op. cit.*, p. 184; F. Stein, *Die kaiserlichen Beamten und Truppenkörper im römischen Deutschland unter dem Prinzipat*, Wien, 1932, p. 238. Asupra identității ei cu unitatea de la Drobeta nu există nici un dubiu; vezi I. I. Russu, ActaMN, 6, 1969. Nu putem fi de acord cu identificarea propusă de colegul C. C. Petolescu (SCIV, 22, 1971, 3, p. 416), a unității de la Drobeta cu *Cohors I milliaria*, pentru că această unitate a staționat timp îndelungat (în secolele II—III e.n.) la *Ulcisia castra*-Pannonia Inferior, cf. M. Mirković, Sirmium, 1, 1971, p. 32.

³⁰ M. Moga — I. I. Russu, *op. cit.*, p. 8—10.

³¹ *Ibidem*.

castru în a doua jumătate a secolului al II-lea trebuie considerată ca o ultimă staționare înaintea transferării la Drobeta, unde unitatea a rămas pînă la părăsirea Daciei.

În vremea lui Gallienus modificările efectuate în interiorul castrului se datoresc acestei unități ³².

Dintre toate unitățile militare care au staționat în castrul Drobeta, cele mai multe atestări le avem de la această auxiliie formată din sirieni. O dovadă indirectă a prezenței lor la Drobeta o constituie monumentele votive orientale descoperite aici (un bust al zeiței Isis; capul unei statui de marmură al lui Jupiter Dolichenus; statuete și basoreliefuri cu scene rituale dedicate lui Mithras, inscripții dedicate zeiței Cybele etc.).

Timpul îndelungat în care unitatea și-a avut garnizoana la Drobeta este marcat și de cele trei apelative imperiale primite: *Antoniniana*, *Gordiana* și *Philippiana*, timp în care structura unității a suferit cîteva modificări — devenind *milliaria* și *equitata*.

QUELQUES PRÉCISIONS SUR LES MONUMENTS ÉPIGRAPHIQUES DE LA COH I SAGITTARIORUM DE DROBETA

RÉSUMÉ

L'auteur discute l'une des inscriptions posées par la Coh I Sag. à Drobeta. Il s'agit d'un monument découvert en 1928 à l'intérieur du camp romain (fig. 1) et publié par Al. Bărcăcilă ², qui le fait dater de l'an 238, le considérant dédié à l'empereur Gordien. Gr. Florescu proposait une autre lecture, le datant de l'an 244, c'est-à-dire du règne de Philippe l'Arabe ⁴. En reconsidérant le champ de l'inscription, l'auteur propose la restitution suivante: I[MP(eratori)] CAES(asi) M(arco) I[UL(io) PHILLIPPO] P(io) F(elici) [INVI]CTO AUG(usto) PONTIF(ici) MAXIMO TRIB(unicia) POT(estate) CO(n)S(uli) P(atriciae) PROCO(n)S(uli) Coh(ors) I SAG(ittariorum) [PHILLI]P/PIANA /EQVIIATA DEVO/TA NUMINI MA/IESTATIQVE EIVS.

En faveur de cette restitution plaident aussi les autres inscriptions de Dacie dédiées à Gordien III et à Philippe l'Arabe. On constate qu'aucune des inscriptions de Gordien III n'est martelée ⁶, alors qu'il en ya parmi les inscriptions dédiées à Philippe l'Arabe et à sa Maison ¹⁴.

La présente inscription atteste aussi une nouvelle appellation de la cohorte en question à savoir: *Phillippiana*.

L'auteur s'occupe aussi d'une typologie des briques portant la marque de la Coh I Sagitt. de Drobeta, qu'elle range en quatre catégories (les types A—D), dont le premier type (A) et le dernier (D) offrent quelques variantes. Ces types de marques attestent comme suit le nom

³² R. Florescu, *Les phases des construction de castrum Drobeta (Turnu-Severin), Studien auf den Militärgrenzen Roms*, Köln, 1967 (extras) p. 147.

de l'unité : COH I SAG(ittariorum); COH I SAG. M(illiaris) et COH I SAG ANT(oniniana), avec l'ANT ligaturé; ce dernier type est peu fréquent en Dacie.

Le long stationnement de cette cohorte à Drobeta est attesté par les trois appellatifs impériaux qu'elle a reçus : *Antoniniana*, *Gordiana* et *Phillippiana*. Il résulte aussi des modifications structurales de cette unité militaire, transformée en *cohors milliaria equitata*.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le monument épigraphique dédié à Philippe l'Arabe.

Fig. 2. Marques de la *coh I Sagittariorum* (1/1).

Fig. 3. Marques avec *coh I Sagittariorum Ant(oniniana)* (1/1).

Fig. 4. Marques avec *coh I Sagittariorum* (1, 2) et *coh I Sagittariorum Milliaris* (photo).